

~~Guigo or Hugo Angelus (Fr. Seraphicus, Prior of M...~~
GUIGONIS CARTHUSIÆ PRIORIS

EJUS NOMINIS SECUNDI

LIBER DE QUADRIPERTITO EXERCITIO CELLE.

ACCEDUNT

BERNARDI Carthusiæ Portarum primi prioris; JOANNIS, Stephani DE CHALMETO, ejusdem Carthusiæ monachorum,

EPISTOLÆ

NECNON

Alexandri III papæ ad Arthaudum priorem Carthusiæ Alverie Epistola.(Bibl. PP. XXIV, 1463, ex *Manuali Solitariorum*, cura et studio Petri Francisci CHIFFLETU, societatis Iesu presbyteri, edito.)**DE SEQUENTIBUS OPUSCULIS PRÆFATIO.**

Quia hæc opuscula euris nostris lucem nunc primum aspiciunt, et ignota fuisse videntur etiam Theodoro Petracæ, qui nusquam eorum meminit in Bibliotheca Carthusiana, nostra sane interesse credimus, ut quibus ex bibliothecis, et quam vetustis ex codicibus prodierint, quibus ab auctoribus conscripta fuerint, et qualia denique sint, per nos ipso in operis vestibulo intelligatur.

1. *Liber De quadripartito exercitio cellæ, auctore (ut videtur) Guigons, prioris Carthusiæ, ejus nominis secundo.*

Hunc librum ex codice Carthusiæ Portarum descripsimus, deinde ex codice Carthusiæ Parci, in Cenomanis, acceptas variantes aliquot lectiones, ubi opus fuit vel textui ut saniores alligavimus, vel ad nostrum exemplar inter uncas adnotavimus, præmissis litteris *Par*: quibus Parcensis codex significaretur. Qui autem has diversas lectiones ad me transmisit vir humanissimus, atque admodum venerandus, dominus Joannes Chauvet, generalis scriba ordinis Carthusiensis, simul admonuit eum codicem Parcensem de illorum esse numero quos sanctus Gaudfridus de Lauduno, Cenomanensis episcopus (sic enim vulgo nuncupatur, quamvis nulla Romanæ sedis auctoritate vindicatus), Carthusiæ Parci fundator secundus, ei domui contulit circa annum Christi 1244. Quod si ita habet, affirmare necesse erit descriptum esse Parcense illud exemplar ante annos circiter quadringentos. Portarum vero codex, etiam vetustior ex eo deprehenditur, quod habet voces quasdam remotioris ævi, et a puro Latino magis abhorrentes, quæ in Parcensi emendatæ

reperiuntur. His quasi vestigiis deducti, illum B. cui tractatus iste inscribitur, priorem Carthusiæ Wittheamensis, haud alium esse censuimus a Bovone, magnæ religionis et spiritus prophetici viro, quem S. Hugonis Lincolniensis episcopi Vita proluxior, quique in libros digesta ab auctore ejus domestico, Hugoni ex priore Wittheamensi ad episcopatum assumpto, anno Christi fere 1186, in ejusdem Wittheamensis Carthusiæ administratione successisse confirmat, cum ante quinque admodum annos magnopere auctor fuisset, ut Anglorum regi Hugo idem Wittheamensi domui præfuturus concederetur: sic enim habet Vita illa S. Hugonis, lib. II, c. 3; in consultatione Patrum Carthusiensium super eo negotio: *Unus Bovo, quem postea priorem Witthamie hoc sæpius referentem audivimus, a Deo exisse verbum regis asserbat;* de Hugone hæc subjiciens: *Credite meæ parvitati. Inter præcipua Ecclesiæ sanctæ luminaria ipsum in brevi audietis, super candelabrum ecclesiasticæ regiminis sublevari. Dudum mihi virtutibus Hugo, episcopus potius visus est quam monachus existisse.* Notatu autem digna res est, quod in dedicatoria scribitur: *B. Prior pauperum Christi, qui in Wittheam commingentes: ordinem sunt Carthusiensem professi.* Qua forma et Guigo prior V majoris Carthusiæ sic orditur prologum Vitæ S. Hugonis episcopi Gratianopolitani. *Domino et Patri charissimo, ac reverendissimo sedis apostolicæ pontifici Innocentio, Carthusiensem pauperum servus inutilis Guigo, perpetuam salutem, etc., et Carthusienses Majorevi, inter epistolæ Petri Cluniacensis, lib. VI, epist. 23: Petro Venerabili et honorando Dei gratia Cluniacensium abbati,*

frater humilis pauperum Majorevi prior vocatus, cum A *eisdem pauperibus, æternam a Domino salutem.* Ut minime dubium sit quin Carthusiani prisco ævo *pauperes* vulgo cognominati fuerint; quod scilicet eorum victus ac vestitus vel tenuitas vel asperitas præ cæteris emineret: quam in rem, videndus præter alios Petrus Venerabilis, lib. II De miraculis, c. 28 et 29, qui et quanti fecerit Carthusiense institutum sæpe alias declarat; præsertim vero libri sexti epistola duodecima ad Eugenium papam, vicesima quarta ad fratres Majorevi, et quadragesima ad Basilium priorem Carthusiæ. Nunc porro procedamus ad inquirendum hujus auctorem operis: quem etsi neuter codex de nomine appellavit, quibusdam tamen inspersis rerum adjunctis, ad Guigonem ex priore Carthusiæ, ejus nominis secundo, nos quasi manu **B** deluxit qui nimirum abdicato generalatu, ad annos duodecim superstes, privatam in Carthusia vitam egit; obiit autem v Kalendas Octobris, anno Christi 1188, cum jam ante biennium Bovo Wittheami priorem agere cœpisset. Nam in primis auctor, capite 15, et passim aliis locis Carthusianum se prodit. Deinde cum citet pluries juxta antiquam fornax statuta Guigonis, quæ postea anno Christi 1259, aliter digesta sunt; medio tempore inter Guigonem primum (qui scripsit circa annum 1130) et annum 1259 scripsisse illum necesse est. Ad hæc eodem illo capite 15, et locis aliis, loquitur tanquam potestatem habens, ac priores ipsos totius ordinis Carthusiensis velut in generali capitulo præsentem **C** alloquitur, et ea sententiarum gravitate compellat, quæ aut generalis præpositi auctoritatem, aut saltem ejus magistratus olim gestæ reliquias redolet. Fuit igitur auctor et Carthusiæ incolæ, et præcipuè in ea dignitatis. Atque hæc omnia vix invenias in quem apte conveniant, cum ab uno hoc Guigone discesseris: de quo hæc tradit quidam ejus ordinis scriptor: *Magnus sane vir, admirabili docilitate, et prudentia sine dubio humana majore, contemplationi ac quieti impense deditus, a capitulo generali absolutionem petiit et accepit, onus illud sibi longe gravissimum excutiens, quod se minus idoneum putaret, propter inexperientiam rerum humanarum, quas multa divinorum contemplatione neglexerat. Pius tandem Guigo spiritum ad lucem emittit perpetuam, v Kalendas **D** Octobris 1188, anno 12 post absolutionem: non tam vivendi ratione commendabilis, quam quibusdam supra humanam naturæ cursum dictis factisque admirabilis. Appellabatur ideo a plerisque omine non inani Angelus; qui ob vitæ innocentiam, angelorum serias postea a morte luce apud superos agere meruit.* Ita, si nostræ conjecturæ locus est, ediderit, Guigo opus istud ad Bovonem Witthamiam priorem circa annum Christi 1187, spiritalis ejus uteri filium se appellans, fortasse quod illo præfecto spiritus, aut conscientie suæ arcanorum conscio arbitroque usus fuisset in Carthusia. Sane Bovonis præ Guigone excellentiæ nonnullius argumentum est, quod in tabulis rei gestæ inter abbatem Bonævallis et Jocclinum Carthusiæ

priorem, datis ad annum 1185, testes inscribuntur, priore loco Bovo Carthusiæ monachus, tum Guigo ex priore donus ejusdem. Et hæc quidem impræsentiarum ex conjectura. In posterum si quid diversam in sententiam novæ lucis affulserit, nos in eam ultro ac lubentes concedemus.

Cæterum in hoc opere mirari quis possit quod ait auctor, cap. 28, reprobos angelos charitatem nunquam habuisse, adeoque charitatis quidem capaces fuisse, non tamen charitatem capientes; Ezechielem pro se allegans, cap. xxviii, versu 13, juncta interpretatione sancti Gregorii papæ. Ruperti sane instituisse videtur vestigiis, hoc ipsum asserentis lib. 1, De operibus Trinitatis, cap. 16, et eodem ex loco Ezechielis, imo et Gregorii papæ, quem hic sublegit **B** ac pene transcripsit. At istos seu Patres seu doctores auct qui explicant de charitato actuali, quam angelos reprobos nunquam habuisse haud improbable est, præsertim posita quorundamsententia, asserentium eos uno tantum instanti a primo suo conditu ad lapsum usque perstitisse. Quia tamen probabilius est tam brevem non fuisse angelorum viam, et quia frustra infusi viderentur habitus supernaturales, si nullum unquam in actum prorupissent; malim dicere cum Joanne Martinon, disp. 43, de Angelis, sect. 5, n. 41, Ezechielem cum Gregorio potius intelligendos *de charitate, non simpliciter, sed aucta per merita; ut indicat verbum repleti; vel etiam consummata per beatitudinem et gloriam, ubi charitas in actu secundo tanto major et intensior est, quanto visio Dei præstat actui fidei.* Minus autem probabile est quod aiunt Hugo de Sancto Victore in Summa Sentent. tract. 2, c. 2; Petrus Lombardus in 2, dist. 3, part. II; Bonaventura ibidem, dist. 4, art. 1, quæst. 2, et alii nonnulli, angelos malos in statu puræ naturæ creatos fuisse, nec ulla gratia seu charitate habituali præditos; quod angelico Doctori adversatur, quæst. 62, art. 3, imo et sanctis Patribus Græcis æque ac Latinis, si bene illarum mens percipiatur. Vide interpretes Ezechielis, ad locum propositum, et theologos scholasticos in citata loca Magistri et S. Thomæ, necnon Petavium, tom. III Theologicorum dogmatum, lib. 1, cap. 16.

II. Bernardi Carthusiæ Portarum primi prioris **D** epistolæ tres.

Hujus Bernardi, Portarum primi prioris, et ejus discipulorum Joannis ac Stephani, quas hic dedimus epistolas, uni debemus membraneo et bonæ notæ ms. codici inclyti monasterii Juriensis, quod olim a primo suo exortu *Condatescense*, exinde *Sancti Augendi* sive *Eugendi*, novissime *Sancti Claudii* nuncupatum est.

A fundata Portarum Carthusia, hoc est, ab anno Christi 1115 usque ad annum circiter 1260, quinque omnino Bernardos priores ei domui præfuisse compertum nobis est, vel admonitu domini Hugonis Buat, in Carthusia Majorevi coadjutoris, viri humanissimi, et sui maxime ordinis historiarum scientissimi; vel inspectione ipsa autographarum

veterum tabularum. In quarto et quinto discernendis nihil admodum negotii fuit. Quartum enim, cognomento *de Turre*, ex priore Portarum præfuisse constat toti ordini Carthusiensi ab anno 1253 ad 1258. Quinto cognomen fuit *de Samia*, qui et ab anno circiter 1256 ad 1260, Portarum priorem egit. At alios Bernardos tres superioris ævi Portarum priores (quos plerique scriptores in unum conlarunt) disinguere sane quam operosum est. Paucis rem exsequar, quoad tamen argumenti ratio feret.

Primus Bernardus Portarum prior, idem et fundator fuit, ex monacho Benedictino Ambroniacensi, anno Christi 1115, unde et Portarum Carthusia, primum a majore Carthusiacis Alpes jure antiquitatis locum obtinet, et est ordinis totius post secundam Calabricam tertia. Hujus obitum hac forma adnotatum legi in Neerologio Majorevi (cujus nominis originem indicabimus in appendice hujus Manualis, num. 31). *Pridie Idus Februarii obiit Bernardus, primus prior Portarum, MCLII.* Sed jam multo ante abdicaverat. Etenim ex tabulis Majorevi, anno Christi 1147, die festo S. Thomæ apostoli, meminit Bellicensis sui episcopatus abdicati Bernardus de Portis, idemque Portarum tunc prior. At erat jam episcopus Bellicensis Willelmus Kalendis Septembris 1141. Testatur enim Falco Luglunensis archiepiscopus, eo anno Christi 1141, indictione iv, pontificatus Innocentii papæ II anno xii, sui porro episcopatus anno secundo, Kalendis Septembris, luna 27, venisse ad se Bernardum Portarum priorem, cum Ponceo, Bosone, et Stephano ejusdem domus monachis, qui ab anno Christi 1115, per viginti quinque amplius annos in eremo Portarum Christo Domino deservierant, ut de suæ ditionis limitibus orta inter vicinos controversia, ipsius Faleonis archiepiscopi, necnon Guillelmi Bellicensis episcopi, atque Ismionis Ambroniacensis abbatis arbitrio dirimeretur. Fuit autem exinde Willelmus Bellicensis episcopus saltem usque ad annum 1157. Cum igitur Bernardus de Porta (quem a Bernardo de Portis non distinguimus) tantum monachus Portarum legatur in diplomate Portensi, dato ad annum 1135, in Nonas Maii (de quo et nos infra, in Stephano de Ghalmeto), illum medio tempore inter in Nonas Maias 1135, et Kalendas Septembres anni 1141, episcopum Bellicensem fuisse necesse est; imo medio tempore inter annos 1135 et 1138. Nam Bernardus de Portis fuisse quoque asseritur Mauriennensis episcopus post Airaldum, cujus obitum anno Christi 1138 ascribunt Mauriennenses. Meminit certe Airaldi et Bernardi episcoporum Mauriennensium ex monachis, Gaufridus abbas Altecumbæ in Vita sancti Petri Tarentasiensis episcopi (ut est in ms. meo exemplari) lib. 1, cap. 16, et utrumque e Portarum Carthusia assumptum affirmant Mauriennenses. Videtur ergo Bernardus de Portis fuisse Mauriennensis episcopus ex Bellicensi, ab anno 1138 usque ad annum saltem 1146, cum appellatum legerimus in mss. tabulis Ecclesiæ Vien-

nensis *Bernardum Moriennensem episcopum*, in privilegio eidem Ecclesiæ concesso, a Conrado Romanorum rege, anno regni ejus octavo, die Apparitionis Domini (nempe 6 Januarii), anno vero ab Incarnatione Domini 1146. Abdicavit autem anno eodem, vel proxime sequenti 1147, quo illum vidimus Portarum duntaxat priorem, die mensis Decembris 21. Hic est Bernardus de Porta, seu de Portis, ad quem adhuc privatam sunt epistolæ S. Bernardi Clarevallensis abbatis 153 et 154, in quibus testatur se ejus hortatu et crebris epistolis incitatum, sermones aliquot conscripsisse in Cantica Salomonis. Eundemque Bernardum de Portis ab Innocentio papa II vocatum fuisse ad aliquem episcopatum in Longobardia, Mediolanensem dicunt nonnulli, nescio quo certo et fide digno auctore testatur idem S. Bernardus, sequenti epistola 155, qua rogat impense Innocentium, ut Bernardus de Portis congruentiori loco atque alteri populo reservetur. Nec frustra; nam ille pro Longobardio episcopatu sortitus est Bellicensem per id tempus quod designavimus. Dicitur autem *de Portis*, a quopiam hujus nominis prædio? Eodem ipso fortassis, in quo Portarum Carthusia fundata est, cui sese addixit. Saltum enim illum jam olim *Portas* appellabant, quod in eo nativæ ipsæ rupes, certis locis velut artificis manu excitas portas eminententur. Dicit quispiam, veteri se ut Bernardus Mauriennensis a Bellicensi fuerit plane diversus; argumento necrologii Majorevi, in quo ad xvii Kalendas Januarii hoc tantum ascribitur: *Obiit Bernardus de Portis, monachus et episcopus Bellicii, MCLII.* Adnotandum enim videbatur etiam episcopatus Mauriennensis si eidem quoque obtigisset. Verum cum moriens Bernardus de Portis, nec esset Mauriennensis episcopus, nec Bellicensis, sed tantum Portarum prior, a Bellicensi potius episcopatu appellandus fuit, ad cujus titulum primo consecratus fuerat. Nunc reliqua prosequamur. Prior erat Portarum Bernardus de Portis anno 1147, ex episcopo Bellicensi et Mauriennensi. Igitur Bernardus Portarum primus prior ac fundator, qui vixit usque ad annum 1152, Bernardum de Portis jam ab anno saltem 1147 sibi suffecerat. Obiit autem uterque hic Bernardus anno 1152, fundator pridie Idus Februarii, alter xvii Kalendas Januarii; sed tamen hic prius illo; quia more Gallorum veterum, annus hic 1152 ducendus est a Paschate, vel ab Incarnatione, hoc est, a 25 Martii, non autem, ut nunc, a Kalendis Januariis. Ab obitu Bernardi de Portis, usque ad obitum Bernardi domus Portarum fundatoris, sunt dies omnino 58. Per hoc tempus superstes Bernardus fundator Antelnum seu Nantelnum, suum olim novitium, tunc autem ex priore Carthusiæ, Bernardo de Portis in Portarum prioratu substituit. Unusque et idem est Bernardus prior Portarum, de quo auctor æqualis Vitæ S. Antelni, cap. 2, dicit quod Antelnum in Carthusia Portarum receperit; et cap. 10, quod jam senio gravis, domus Portarum prefecturam in Antelnum derivavit. Præ-

fuit Antelmus fere bicennio, usque ad annum 1154, A indeque ad suam cellulam in Carthusiam primariam rediit. Post novennium, nempe anno 1163, consecratus est in episcopum Bellicensem ab ipso Alexandro papa III, die Nativitatis beatæ Mariæ virginis, quæ tum in Dominicam incurrebat : cum nempe esset littera Dominicalis F. obiit autem anno 1178, episcopatus sui xv, sexto Kalendas Julii, post Completorium : et ejus depositio, seu dies sepulturæ sic est adnotata in Necrologio Majorevi : v *Kalendas Julii obiit Nantelmus Bellicensis episcopus*. At in Ecclesia Bellicensi colitur ipso die obitus, sexto Kalendas Julii, sub nomine Antelmi, cum tamen et eum Carthusiani, et ipse se Nantelmum appellaret. Vide appendicem, num. 2.

Nantelmo excedenti e Portarum prioratu, anno B 1154, successit Bernardus, tertius ejus nominis Portarum prior, et exinde Diensis episcopus, de quo nomenclatura priorum Carthusiæ, antiquis statutis et impressis manuscriptis adnexa, sub Guigone priore Carthusiæ, hujus nominis secundo, circa annum Christi 1176 : *Eo tempore floruit dominus Bernardus, olim prior Portarum, postea episcopus Diensis, qui mortuos suscitavit, leprosos mundavit, et innumeris aliis claruit miraculis*. Et in codice ms. Portarum legisse se asserit, jam supra a nobis laudatus dominus Hugo Buat, hæc ipsa verba ad paginam 42 : *Sub beato pontifice Alexandro tertio, nobis ereptus est dominus Bernardus prior quondam noster, vere vir Dei et sanctus, ut episcopus Diensis præficeretur*. Tum pagina sequenti : *Itaque sanctus vir Bernardus episcopatum Diensem mira patientia, majori pietate, et ferventissima charitate gubernavit, ovesque propria mirabili dexteritate de sauce tartari eripuit et liberavit*. Bernardo huic tertio, cum ad episcopatum Diensem vocatus est, successisse videtur Stephanus prior Portarum, cujus mentio ad annum Christi 1171, in bulla Alexandri papæ III. Ac fortasse hic ipse est Stephanus de Chalmeto, de quo infra. Stephano successit Rosthannus, quem appellat bulla Lucii papæ III, data ad iii Nonas Februarias 1182, indictione i. Bernardum vero tertium quia plerique omnes scriptores, etiam Carthusiani recentiores, ut Petrus Sutor, Petrus Dorlandus, Theodorus Petrus et Laurentius Surius in Vita S. Stephani Diensis episcopi, cum Canisio nostro, et Saussayo in suis Martyrologiis, et aliis plerisque, nunc cum Bernardo primo, modo cum secundo confuderunt, sic nobis illi ex dictis discernendi sunt.

Primus Bernardus, fundator domus Portarum anno 1115, ex monacho Ambroniacensi, prioratum jam abdicaverat die sancti Thomæ apostoli 1147, Bernardum de Portis ex Bellicensi episcopo sibi substituens. At Bernardo de Portis mortuo 1152, xvii Kalendas Januarii, ei superstes Bernardus prius Nantelmum ex priore Carthusiæ, Portarum priorem constituit. Nec multo post, nempe diebus 58 post obitum Bernardi de Portis, excessit e vivis Bernardus prius, pridie Idus Februarii, anno (ut hodie

numeramus) a nativitate Christi vel a Kalendis Januariis 1153, qui tamen adhuc erat tantum 1152, Gallis a 25 Martii sequente suum annum 1153 auspiciaturis.

Post Bernardum secundum, cognomento de Portis, fuit Nantelmus prior Portarum tertius, fere per biennium, hoc est ab anno 1152 ad 1154. Cui abdicanti, ut in suam Carthusiæ solitudinem se reciperet, successit Bernardus tertius : qui deinde creatus ab Alexandro papa III Diensis episcopus, virtutibus et miraculis claruit.

De Bernardo primo hæc in codice ms. Portarum se legisse mihi testatus est dominus Hugo Buat : *Nonnullas epistolas ad virtutem et ad vitam religiosam commonentes scripsit, quarum præcipue habentur, ad Falconem decanum Lugdunensem, et ad eundem jam episcopum factum, ad Aymondum de Rohieres, ad Rainaldum inclusum, ad moniales de Lugduno, ad Berlionem episcopum Bellicensem, ad moniales de Blesio, ad Eugenium papam, ad divum Bernardum Clarevallis abbatem, et ad Ismionem abbatem Ambroniacensem, quæ omnium sunt pulcherrima, in qua declarantur causæ cur monasterium dereliquerit, et ad eremum Portarum transfugerit ; incipiens in hæc verba : [In montem salvum te fac, ne et tu simul pereas.] Ex his epistolis tres tantum ad nos pervenerunt.*

Prima ad Aymonem de Varennes, et Aymonem de Rohoria, De fuga sæculi. De quibus viris meminit his verbis tabularium Arverniæ, inter ejus domus benefactores. *Aymo et Hugo de Varennes ædificaverunt Ecclesiam, nempe Arverniæ. Aymo de Rivoria fecit dormitorium fratrum.*

Secunda est ad sanctimoniales Lugdunenses, hortatoria ad capessendam magno animo, quam recens susceperant, regularem disciplinam. Duo puellarum asceteria Lugdunensia memorat Leidradus Lugdunensis archiepiscopus, in epistola ad Carolum Magnum : *In eadem, inquit, civitate alias restauravi ecclesias. Unam quidem in honorem Sanctæ Eulaliæ (ubi fuit monasterium puellarum) in honorem S. Georgii : quam de novo operui, et ex parte macerias ejus de fundamentis erexi*. Tum paucis interjectis : *Monasterium quoque puellarum, in honorem sancti Petri dedicatum, ubi corpus sancti Annemundi martyris humatum est (quod ipse sanctus martyr et episcopus instituit) ego a fundamentis tam Ecclesiam quam domum restauravi : ubi nunc sanctimoniales numero 32 secundum institutionem regularem viventes habitare videntur*. Cum autem nunc sateat Lugdunum monialium cœnobiis, de S. Petri monasterio Benedictinarum, etiannum opibus ac religione inclyto, Bernardi Portensis epistolam accipio ea ratione quod ejus ævo unicuique Lugduni fuisse existimem. Nam vetus illud S. Eulaliæ (ubi nunc ædes S. Georgii) suo tempore jam desitum indicat Leidradus. Alia porro omnia puta Clarissarum, Carmelitanarum Annuntiatarum, et cætera, post Bernardum fundata esse non dubium est.

Tertia ad Rainaldum inclusum, qualiter coram Domino sit vivendum. Equis esset Rainaldus iste inclusus, docuit me vetus membrana e tabulario Majorevi, quæ incipit, *Guido de Aranda*, descriptaque est a nobis in Appendice hujus Manualis. Ea charta sine nota temporis, cum inter testes Hugonem Majorevi procuratorem subscriptum habeat, quem aliæ tabulæ circa annum Christi 1134 id muneris gessisse significant; vel ex hoc indicio, Rainaldi ad S. Ragnebertum inclusi ætatem agnoscat licet, quod et ex ipso tabularum caractere deprehendere est. Fuit igitur hic Rainaldus eremita inclusus, seorsim a fratribus cellam habens, hæud procul a monasterio S. Ragneberti Benedictinorum, quod duabus admodum leucis horariis abest a Portarum Carthusia: et a Ragneberto Radeberti ducis filio nomen habet, quem olim Ebroini nequitia martyrem fecit. Prius autem id monasterium Bebronnense nuncupabatur, a Bebronna quo alluitur torrente: ac fundatum fuerat a S. Domitiano abbate, ad Kalendaras Julias Martyrologiis inscripto. In cujus vita, quam ex veteri ejusdem monasterii codice olim descripsimus, emendandum est illud, quod S. Domitianus Juliani Apostatæ persecutionem fugisse dicitur. Non enim id convenire potest cum iis quæ adduntur de Domitiani congressibus cum Vincentio Lirinensi, Hilario Arelatensi, et Eucherio Lugdunensi, quos annis fere centum post Julianum floruisse omnes norunt.

III. Joannis Portarum monachi epistolæ quinque.

Carthusiæ Portarum se monachum proficitur Joannes hic, initio epistolæ quintæ ad Bernardum nepotem; quem cum his alloquitur verbis: *Novimus enim, de domo in qua es, et de Carthusiensi, et de nostra, et de aliis hujus propositi, particulares exisse; quorum nonnulli post paucos dies, aliqui vero post paucos menses obierunt*, Carthusianum quidem eum fuisse significat, non tamen de primaria Carthusia, aut etiam de domo Portarum. Fratrem autem se dicit *carne et spiritu*, Stephani illius quem epistola sua prima vehementer cohortatur ad vanitatem sæculi abdicandam. Quo mihi arridet conjectura, hunc ipsum esse Joannem de Monte medio, Carthusiæ Portarum monachum, cujus mentio ad initium primæ epistolæ Bernardi Portarum prioris; qui fratri suo Stephano de Chalmeto auctor fuerit atque hortator ad vitæ sæcularis sarcinam abjiciendam. Diversis enim cognominibus distingui fratres, in nobilibus præsertim familiis, uti nunc passim videmus, ita et prioribus sæculis in usu fuit. De hoc ipso Joanne, accipiendum puto antiquum auctorem Vitæ S. Antelmi Bellicensis episcopi, cap. 13, apud Surium, 26 Junii. Antelmus, inquit, ex priore primariæ Carthusiæ factus prior Portarum, post Bernardum qui senio gravis præfecturam suam in eum derivarat, *Domno Bernardo præstabat reverentiam, illum sibi anteponebat. Idem erat erga religiosum Christi servum Joannem, cui adventanti solebat reverenter assurgere. Nec id unquam prætermisit, etiam cum*

A episcopi, abbates, aut cujuscunque dignitatis personæ adessent. Nam S. Antelmus prioratus majoris Carthusiæ abierat anno Christi 1151. Inde vero ex privato prior Portarum fuit per biennium, ab anno scilicet 1152 ad 1154, quæ tempora cum Joanne de Montemedio apte comparantur. Vix autem adducor ut harum epistolarum auctorem agnoscam Joannem quemdam, ex abbate Abundantiæ, monachum Arverniæ; hoc est, ex Augustiniano Carthusianum qui nonnullis in schedis legitur anno Christi 1202 e viris abuisse: quia iis quæ dixi argumentis Joannes hic noster et Portarum Carthusianus, et illo Joanne antiquior deprehenditur.

IV. Stephani de Chalmeto, monachi Portarum, epistola ad novitios Sancti Sulpicii, De perseverantia ordinis.

Richardus de Benuntia (ut legi in autographis tabulis, datis ad tertium Nonas Maii, anno Christi 1135) aliquot fundos dedit Carthusiæ Portarum, in manu domni Bernardi prioris: sub testimonio monachorum ejusdem loci, Bernardi de Porta, Bosis procuratoris, Stephani de Chalmeto adhuc novitii. Nec raro alias in eodem archivio Portensi hunc Stephanum ascriptum reperias, nunc novitium, nunc monachum Portarum. Hæc porro habet codex ejusdem Carthusiæ. *Stephanus de Chalmeto, nobilis genere, nobilior pietate, fuit Portarum monachus anno 1135. Nonnulla pia opuscula conscripsit, et epistolas ad diversos, ejus sanctitatem redolentes, transmisit. Diversus est hic Stephanus a primo et quarto ejusdem nominis prioribus Majorevi et utroque junior. Nam Stephanum Majorevi primum priorem obiisse certum est 4 Januarii 1118. Quartus autem præesse cœperat anno 1130 vel 1131. Dubitari verisimilius possit, num Stephanus de Chalmeto, idem ipse sit Stephanus prior Portarum, cujus mentio in Bulla Alexandri papæ III, Portensibus data anno 1171, qui erat ab ejus conversione ad vitam monasticam annus 36 vel 37. Cæterum, S. Sulpicii domus, cujus novitios spectat hæc epistola, diocesis Bellicensis fuit, ordinis porro Cisterciensis; fundata ab Amedeo, Sabaudix comite, anno Christi 1130, ex Pontiacensi monasterio monachis eo deductis; ut docent foundationis tabulæ antiquæ, apud Sannuelem Guichenon, virum eruditum, in Historia Bressiæ et Bugeyi. Certe hos novitios, ad quos scribit Stephanus de Chalmeto non fuisse Carthusienses vel ex illis ejus verbis intelligitur; Quia vero quidam, cum ad nostrum vel vestrum propositum venerint, solent vel de nostro ad vestrum, vel de vestro ad nostrum suspirare; ne vero et nobis hujusmodi suggestionibus tentator illudat, audiamus Apostolum dicentem: Unusquisque in qua vocatione vocatus est, in ea permaneat (I Cor. vii, 20).*

Fuisse tamen per hæc ipsa tempora ejusdem tituli domum aliquam ordinis Carthusiensis, ex eo probari videtur quod circa annum Christi 1130, Guigo primariæ Carthusiæ quintus prior, statuta sui ordinis a se recens conscripta nuncupavit Bernardo Portarum, S. Sulpicii et Miloni Majorevi prioribus.

Quomodo enim disciplinæ suæ domesticæ arcanas A leges homini externo recognoscendas vir prudentissimus transmitteret? aut quomodo cum duobus Carthusianis prioribus tertium Cisterciensem illarum arbitrium esse pateretur? Hujus S. Sulpicii Carthusiæ vestigia etiamnum superesse nonnulli affirmant, haud procul abbatia S. Sulpicii Cisterciensium, in diœcesi Bellicensi, loco ejusdem montis abditissimo ac pene inaccesso, quem hodieque ab indigenis Carthosam vocitari dicunt. At Guichenonus, in Historia citata, exstare ait in episcopatu Gratianopolitano monasterium quoddam S. Sulpicii nomine, quod olim Carthusiensium fuisse asserit. Hæc si vera sunt, harum Carthusiarum alterutri ille (opinor) præfuerit Humbertus prior, cujus in statutorum præfatione meminit Guigo.

V. *Alexandri Papæ III epistola ad Arthaudum priorem Arverriæ, de schismate sui temporis.*

Hujus epistolæ pontificiæ autographum vetus perlegimus ipsi in Carthusia Arverriæ. Celebrato Turonis concilio ad annum c. 1163, Alexander papa ad civitatem Senonensem moraturus accessit, quoniam ipsa metropolis valde formosa erat et fertilis. In quo loco a Kalendis Octobris usque ad Pascha secundi anni moram diuturnam faciens, universalis Ecclesiæ negotia inibi pro sui debito officii tractavit. Sic Acta hujus pontificis, ex codice Vaticano, apud Baronium anno Christi 1163, num. 18. Cum igitur ex his constet Alexandrum pontificem in civitate Senonensi habitasse, a Kalendis Octobris anni 1163 usque ad Pascha anni 1165, et data sit hæc ad Arthaudum epistola, Senonis quarto Kalendas Martii, quam diem ibidem egit annis duobus consequentibus; dubium hæret an ad annum 1164, vel 1165, referenda sit.

De Arthaudo, sive Artholdo priore Arverriæ (qui ut beatus apud suos colitur pridie Nonas Octobris) hæc in sacris fastis adnotata sunt: *Vir Dei Arthaudus, ex Carthusiano grege ad Bellicensem præsulatum arctatus, senio confectus ad claustrum sui quietem rediens, in Arverriæ eremo in pace Deo spiritum reddidit.* Episcopus Bellicensis post Rainaldum fuisse scribitur, ad annum Christi 1184 ad 1190. Exinde privatus vixit ad ultimam usque ætatem, et annum Christi 1206. Sane cum illum in eremo Arverriæ latentem invisit S. Hugo episcopus Lincolniensis (æstate nimirum anni 1200), processerat in diebus suis, ut Vitæ S. Hugonis auctor, ejus æqualis, qui et addit: *Nec dissimiles erant animi pontifici nostro, licet in ætate dissimili.* Nimirum sexagenarius tunc erat S. Hugo, quatuor fere ante obitum suum mensibus, cum erat affectæ jam ætatis B. Arthaudus, ac fortasse nonagenario major. Interim vel ex hujus epistolæ argumento intelligis, quam vere affirmet antiquus scriptor Vitæ S. Anselmi, cap. 15, adjutum maxime a Carthusianis atque a Cisterciensibus Alexandrum papam, in negotio schismatis perquam difficili: quod et ex Gaufrido Alæcumbæ abbate colligere possis, in Vita S. Petri archiepiscopi Tarentasiensis.

VI. *Appendix, probattonnes continens eorum quæ de primis tribus Bernardis Portarum prioribus, et his illigato Nantelmo, ad hujus præfationis numerum secundum disputata sunt.*

Hic moram facere possit, ad hujus Appendixis n. 4, diploma Rainaldi Lugdunensis archiepiscopi, de nomine et origine Majorevi, et quæ in eo describuntur superius ævum spectantia. Vidimus certe his oculis in archivo Majorevi, tabulas Rainaldi autographas, datas Aprilii mense anni 1213, et ejus sigillo munitas. Ut minime dubium sit, quin si in probando excutiendoque Valentiniani privilegio peccatum est, id erroris Rainaldo ipsi archiepiscopo, aut ejus cancellario tribuendum sit. Nec tamen a Rainaldo describuntur Valentiniani ipsius tabulæ, sed quædam tantum beneficii ab eo in Majorevum collati declaratio, quæ pluribus post Valentinianum sæculis a tabellione quopiam, apud Isernoros, sive Isarnodorum conscribi potuit; ac meminisse privilegii Majorevo jam olim concessi. Quod refert adnotasse, ne quis hic ascriptionem consulatus, aut cæteram rescriptorum imperialium formam desideret; vel causetur absentiam Valentiniani ab Isarnodoro (Insulæ Gallicæ et Sebusianorum, seu mavis Seguslanorum oppido) anno 385, cum Gallias obtinente Maximo tyranno, Valentinianus sese in Italia contineret. Nam datum esse potuit a Valentiniano privilegium Romæ, aut Mediolani, aliove Italiæ loco, quod longo tempore datis Isarnodori tabulis declararetur. Hujus vero declarationis si Rainaldus archiepiscopus aurei sigilli a se visi emblemata descripsisset, de fide illius atque antiquitate liberet ratiocinari. In cæteris, quod scriptum falsi redarguat, nihil agnosco. Cæsus est dolo Arbogæstis Valentinianus junior, anno imperii sui 17, Arcadio II et Ruffino consulibus; et quidem (ut notat Epiphanius in libello de mensuris et ponderibus) Idibus Maii, die Sabbati, pridie Pentecostes quæ tum in xvii Kalendas Junias incurrebat, quæ omnia annum designant æræ Christianæ 392. Sed jam pridem inter Arbogastem et Valentinianum invaluerant odia et suspiciones, ut colligere est vel ex Zosimo, libro quarto. Inierat Valentinianus idem post mortem patris cognominis, a die x Kalendas Decembris, anno Christi 375, P. C. Gratiani III et Equitii decimo post anno, Christi 385. Majorevi Valentiniano a cubiculis, tentari jam potuit fides ab Arbogaste, ac probatæ regia merces decerni. De Jovino Popa templi Montis ægrorum, cujus ad coerceda latrocinia Majorevum castrum exstructum dicitur, illum ego non alium fuisse censeo a Jovino, qui dudum promotus a Juliano per Gallias magister armorum (ut ait Ammianus lib. xxvi) in eodem munere magistri utriusque militiæ, sequentibus aliquot imperatoribus fidam operam navavit. Qui et consul cum Lupicino ad annum æræ Christianæ 367, quo etiam anno Remis data sunt ad eum duo rescripta Valentiniani et Valentis Imp. leg. 9 et 10 Cod. Th., *De re militari.* A quo et originem duxit uxor Consentii, de qua sic Sidonius in Narbone (carm. 23):

*Hæc summi ingenii viro, simulque
Summæ nobilitatis atque formæ
Juncta est femina, quæ domum ad mariti,
Frisici insignia transferens Jovini,
Implevit trabes larem sophistæ,*

Qui et *Christianissimus* in testamento S. Remigii, et apud Flodoardum lib. 1 Hist. Remensis, cap. 6, illiusque Remensis basilicæ fundator, quæ olim a Beato Agricola, nunc a Sancto Nicasio nuncupatur. Cujus etiam ibidem anniversaria memoria recolitur ad VII Idus Septembris. Unde et minime dubitandum reor quin huic ipsi Jovino excisum fuerit monumentum marmoreum, quod nunc post primarium templi ejus ostium, ad dextram, aliquot columnis impositum visitur: cujus monumentis emblema ex æneo typo expressum edidit, et eleganti commentario illustravit Tristanus Sanctamantius in Hadriano. Sed huic additum velim, non veram aliquam ferarum infectionem olim a Jovino peractam signis illis representari, sed symbolicam duntaxat, et emblematicam. Vix enim quis credat confectum leonem ab homine Gallo, cujus nec ab Amuniano, libris XXI, XXII, XXVI et XXVII (ubi de illo agit), nec ab aliis scriptoribus, extra Gallias, Italiam, Germaniam et Britanniam (quæ regiones leonum feraces non sunt) res gestæ ullæ memorantur. Aprum autem, aut damam, aut cervum venabulo confluisse, et viri Christianissimi, et militum magistri frigida sane laus erat, neque digna quæ tam operoso mausolæo ad sempiternam memoriam omnibus posteris commendaretur. Cum igitur legam apud Anmianum locis citatis, in iis quas diximus regionibus non semel a Jovino perdomitos Romanorum hostes; et apud Prosperum lib. III, De promissionibus et prædictionibus, cap. 38, *Theodosii religiosi principis imperio, per Jovinum et Gaudentium comites omnia templa exspoliata*; intelligo demum cur ille in æterno marmore, et aprî, et cervi, et damæ, et leonis domitor exhibea-

A tur; quibus feris vel barbaros populos ab eo profugatos, vel exauctoratos suisque exturbatos sedibus cacodæmones apte designari negaverit nemo. Simul deprehendo cur fuerit Jovinus a Majorevo contumeliose appellatus. Erat scilicet Majorevus, ut plerique qui tum vel palatinam vel castrensem militiam profitebantur, more majorum suorum, idolorum cultui addictus. Graviter ferebat a Jovino disturbari idola, ac eorum delubra opibus suis atque ornamentis spoliari. Illum idcirco nefarium et ferocem appellavit Popam templi Montis ægrotum: adeo tamen præpotentem eum agnoscens, ut ab ejus invasionibus, etiam castro exstructo cavendum sibi putaret. Ethnici nimirum et militaris hominis est convitium istud: Excubare in Æsculapii templo solitos ægrotos innuunt Solimus cap. 7, Polyhistoris, et Plautus in Curcutione. Æsculapio autem consecratum fuisse templum in monte Lybiæ, testatur Trismegistus in Asclepio: et fere id observatum ab antiquis, ut Æsculapio templa, et in montibus ad auræ salubritatem, et haud procul ab aquis ad ægrotorum comoda constituerent. Plurima hodie castra *Aigremont* Gallorum vulgus nuncupat, quod est Mons ægrotum, ex eo quem dixi ritu. Fuerat fortasse Jovinus noster aut alicui Æsculapii templo quondam præfectus, priusquam Christo se addiceret, aut jam Christianus nosocomium aliquod excelso loco, cum æde sacra, ritibus Christianis fundaverat. Hinc Popa templi Montis ægrotum Majorevo dictus, per ludibrium, ac per contumeliam; quia templa idolorum, Christianissimi principis jussu pessumdabat. Hæc satis, ex conjectura, ne Rainaldi Lugdunensis archipræsulis prudentiam temere redarguas, qui fidem habere visus est huic diplomati de castro Majorevo; in quo Carthusiensibus domus posita est, jam ab anno Christi 1116, inter domus totius ordinis secundum foundationis antiquitatem sexta.

LIBER DE QUADRIPERTITO EXERCITIO CELLÆ

AUCTORE, UT VIDETUR, GUIGONE, PRIORE CARTHUSIÆ, EJUS NOMINIS SECUNDO.

Ex mss. codicibus Carthusiæ Portarum, et Carthusiæ Parci.

PROLOGUS.

Reverendissimo domino, et Patri in Christi visceribus dilectissimo, B. priori pauperum Christi, qui in Wittheam commanentes, ordinem sunt Carthusiensem professi, Dei servorumque Dei servus indignus, spiritualis uteri vestri filius, in præsentî sanctitatem in merito, et in futuro felicitatem in præmio.

Si vocare liceret in jus vel patrem suum filio, vel dominum servo, nonnihil (mi Pater reverende)

D mea fortassis parvitas haberet, super quo nec injuste, ut sibi videtur, in vestram sub iudice magnitudinem agere posset. Nam ecce dum attendit potens auctoritas vestra, quid in me sibi liceret, attendere quoque supersedit moderamen discretionis vestræ quid infirmitas mea valeret. Hinc prædicator egregius, cum omnia sibi asserat licere, negat nimirum omnia expedire. Ut enim quod pro tempore et loco, pro causa et negotio pertinet ad rem, imponat jubendo pater filio, et prælatus subjecto, sententiæ